

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

روش‌های پژوهش کیفی در برنامه‌ریزی توسعه
با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای

روش‌های پژوهش کیفی در برنامه‌ریزی توسعه
با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای

محمدحسین شریف‌زادگان
سحر ندایی طوسی

تقدیم به شهیدانی که نامشان را نمی‌دانیم
ولی خونشان رهگشای توسعهٔ این سرزمین شده است

فهرست مطالب

پیشگفتار	هفده
۱. مباحث نظری	۱
مقدمه	۱
۱.۱. معرفی روش‌های دستیابی به شناخت	۵
۲.۱. معرفی روش‌های شناخت و پژوهش در علوم اجتماعی و علوم انسانی	۲۰
گونه‌بندی‌های مختلف انواع پژوهش	۲۱
۱.۲.۱. بررسی انواع پژوهش براساس الگوواره‌ها، دیدگاه‌های شناختی و فلسفه‌های زیرکار پژوهش	۲۳
۲.۲.۱. بررسی انواع پژوهش بر حسب پرسش‌ها و اهداف پژوهش	۳۲
۳.۲.۱. انواع رهیافت‌های پژوهش بر حسب تأثیر پژوهشگر بر موضوع مورد پژوهش	۳۴
۴.۲.۱. انواع رهیافت‌های پژوهش بر حسب راهبردهای گردآوری داده	۳۵
۳.۱. پیشینه و عرصه‌های پژوهش کیفی	۳۵
۱.۳.۱. تعاریف و مفاهیم پژوهش کیفی	۳۷
۲.۳.۱. عرصه‌های پژوهش کیفی	۳۸
۳.۳.۱. کاربرد روش‌های پژوهش کیفی در برنامه‌ریزی	۳۹
پی‌نوشت‌ها	۴۶
منابع	۴۹
۲. فرایندهای اقدام عملی پژوهش‌های کیفی	۵۲
مقدمه	۵۳
۱.۲. نظریه‌پردازی داده‌محور در فرایند پژوهش کیفی	۵۶
۲.۲. گردآوری داده‌ها در پژوهش کیفی	۵۸
۳.۲. ساماندهی و مستندسازی داده‌های کیفی	۶۹
۴.۲. تحلیل داده‌های کیفی	۶۹
۵.۲. تحلیل و تفسیر داده‌های کدگذاری شده	۷۶
۶.۲. نمونه‌گیری در پژوهش کیفی	۷۸
۷.۲. ارزیابی فرایندها و نتایج پژوهش کیفی	۸۳
۸.۲. کاربرد رایانه و نرم‌افزارهای تخصصی در فرایندهای روش پژوهش کیفی	۸۹

۹۳	نگارش فرایندها و نتایج پژوهش کیفی
۹۴	۱۰.۲ اخلاق و روش‌های کیفی پژوهش
۹۸	پی‌نوشت‌ها
۹۸	منابع
۱۰۱	۳. تحلیل محتوا و کاربرد آن در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای
۱۰۱	مقدمه
۱۰۲	۱.۳. بررسی پیشینه تحلیل محتوا
۱۰۳	۲.۳. بررسی تعاریف مختلف تحلیل محتوا
۱۰۵	۳.۳. بررسی اهداف و کاربردهای تحلیل محتوا
۱۰۶	۴.۳. مرور رهیافت‌های مختلف تحلیل محتوا
۱۰۶	۱.۴.۳. گونه‌بندی اول - انواع رهیافت‌های تحلیل محتوا برحسب دیدگاه‌های شناختی اثرگذار
۱۰۸	۲.۴.۳. گونه‌بندی دوم - انواع رهیافت‌های تحلیل محتوا برحسب نحوه طبقه‌بندی علایم و محتوا
۱۰۸	۳.۴.۳. گونه‌بندی سوم - انواع رهیافت‌های تحلیل محتوا برحسب شیوه تحلیل محتوا
۱۰۹	۵.۳. بررسی معایب - مزایا و انتقادهای وارد بر تحلیل محتوا
۱۱۰	۶.۳. تشریح مراحل فرایند تحلیل محتوا
۱۱۷	۷.۳. بررسی عناصر و اجزای تحلیل محتوا
۱۱۷	۱.۷.۳. تشریح واحد تحلیل محتوا
۱۱۹	۲.۷.۳. تشریح مقوله‌بندی (نحوه افراز واقعیت توسط تحلیلگر)
۱۲۰	۸.۳. تشریح معیارهای کیفیت تحلیل محتوا: پایایی و اعتبار
۱۲۲	۹.۳. بررسی یک تجربه عملی از کاربرد تحلیل محتوا در برنامه‌ریزی توسعه فضایی
۱۲۳	۱.۹.۳. تشریح کاربرد عملی روش تحلیل محتوا در ارزیابی کارآمدی برنامه‌های جامع تهیه شده
۱۳۸	۲.۹.۳. تشریح کاربرد عملی روش تحلیل محتوا در مسئله‌یابی برنامه‌ریزی
۱۳۹	کلام پایانی
۱۴۰	پی‌نوشت‌ها
۱۴۰	منابع
۱۴۲	۴. فراتحلیل و کاربرد آن در پژوهش‌های برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای
۱۴۲	مقدمه
۱۴۳	۱.۴. بررسی پیشینه پیدایش روش فراتحلیل
۱۴۵	۲.۴. بررسی مفهوم، ویژگی‌ها و کاربردهای عام فراتحلیل
۱۴۸	۳.۴. مرور رهیافت‌های مختلف فراتحلیل
۱۴۹	۴.۴. بررسی معایب، مزایا و انتقادهای وارد بر فراتحلیل

۱۵۰	۵.۴. تشریح فرایند و مراحل پیشبرد فراتحلیل
۱۵۳	۱.۵.۴. تشریح اجمالی روش‌های محاسباتی در انجام فرایند فراتحلیل در پژوهش
۱۵۸	۲.۵.۴. معرفی و مقایسه نرم‌افزارهای آماری مورد استفاده در انجام فراتحلیل
۱۶۱	۶.۴. تشریح معیارهای کیفیت و ارزش‌گذاری فراتحلیل
۱۶۲	۷.۴. بررسی کاربرد فراتحلیل در برنامه‌ریزی (شهری و منطقه‌ای)
۱۶۶	کلام پایانی
۱۶۷	پی‌نوشت‌ها
۱۶۷	منابع
۱۶۸	۵. پژوهش مشاهده‌ای شرکت‌کننده و کاربرد آن در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای
۱۶۸	مقدمه
۱۸۵	۱.۵. مروری بر تعاریف و پایه‌های شناختی راهبرد پژوهش مشاهده‌ای شرکت‌کننده سیستماتیک مبتنی بر طبیعت
۱۸۷	۲.۵. بررسی ویژگی‌های پژوهش مشاهده‌ای شرکت‌کننده
۱۸۸	۳.۵. بررسی کاربرد پژوهش مشاهده‌ای شرکت‌کننده
۱۸۹	۴.۵. بررسی مراحل انجام پژوهش مشاهده‌ای شرکت‌کننده
۱۹۱	۵.۵. بررسی انواع پژوهش مشاهده‌ای شرکت‌کننده
۱۹۲	۶.۵. بررسی معایب-مشکلات و مزایای پژوهش مشاهده‌ای شرکت‌کننده
۱۹۴	۷.۵. تشریح روایی و پایایی انجام پژوهش‌های مشاهده‌ای شرکت‌کننده
۱۹۶	۸.۵. بررسی کاربرد پژوهش‌های مشاهده‌ای شرکت‌کننده در برنامه‌ریزی توسعه فضایی (شهری و منطقه‌ای)
۱۹۸	کلام پایانی
۱۹۹	پی‌نوشت‌ها
۲۰۱	منابع
۲۰۴	۶. نظریه مبنایی و کاربرد آن در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای
۲۰۴	مقدمه
۲۰۴	۱.۶. بررسی پیشینه و پشتوانه‌های شناختی پیدایش نظریه مبنایی
۲۰۷	۲.۶. مروری بر تعاریف مختلف نظریه مبنایی
۲۰۷	۳.۶. بررسی اهداف و کاربردهای نظریه مبنایی
۲۰۹	۴.۶. بررسی معایب، مزایا و انتقادهای وارد بر نظریه مبنایی
۲۱۰	۵.۶. تشریح مراحل فرایند نظریه مبنایی
۲۱۴	۶.۶. تشریح معیارهای کیفیت و ارزش‌گذاری نظریه مبنایی - تضمین کیفیت پژوهش نظریه مبنایی
۲۱۵	۷.۶. معرفی اجمالی نرم‌افزار NVivo و کاربرد آن در روش پژوهشی نظریه مبنایی

۸.۶. بررسی کاربرد نظریه مبنایی در پژوهش‌های برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای	۲۲۰
کلام پایانی	۲۲۸
پی‌نوشت‌ها	۲۲۸
منابع	۲۲۹
۷. سیاست پژوهی و تحلیل سیاست و کاربرد آن در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای	۲۳۱
مقدمه	۲۳۱
۱.۱.۷. بررسی پیشینه پیدایش انگاشت تحلیل و پژوهش در سیاست	۲۳۲
۲.۲.۷. تشریح انگاشت تحلیل و پژوهش در سیاست	۲۳۸
۳.۳.۷. بررسی دورنمای شناخت‌شناسانه پژوهش و تحلیل سیاست (نظریه دانش)	۲۴۰
۱.۳.۷. بررسی تأثیر دیدگاه‌های شناخت‌شناسانه اثبات‌گرایی بر پژوهش و تحلیل سیاست (پژوهش و تحلیل سیاست عقلانی)	۲۴۰
۲.۳.۷. بررسی تأثیر دیدگاه‌های شناخت‌شناسانه پسااثبات‌گرایی بر پژوهش و تحلیل سیاست (پژوهش و تحلیل سیاست تفسیری)	۲۴۴
۴.۴.۷. بررسی روند پیدایش پژوهش و تحلیل سیاست شهری در برنامه‌ریزی	۲۴۹
۱.۴.۷. کاربست پژوهش و تحلیل سیاست شهری به عنوان فرایند یادگیری متقابل: آشکار شدن ضرورت اتصال دانش و عمل	۲۵۱
۲.۴.۷. لزوم ایجاد تغییرات نهادی در ساختار برنامه‌ریزی	۲۵۲
۳.۴.۷. پژوهش و تحلیل سیاست به عنوان رقابت ساختاریافته میان بازیگران چندگانه	۲۵۳
۵.۵.۷. بررسی انواع و کاربردهای مختلف پژوهش در فرایند سیاست‌گذاری	۲۵۴
۶.۶.۷. بررسی چگونگی برقراری ارتباط میان عرضه و تقاضا و روش‌های افزایش کارآمدی و اثرگذاری پژوهش بر فرایند سیاست‌گذاری	۲۵۵
۷.۷.۷. مرور اجمالی فرایند تحلیل و پژوهش در سیاست	۲۵۸
۸.۸.۷. بررسی کاربرد سیاست‌پژوهی در برنامه‌ریزی توسعه فضایی (شهری و منطقه‌ای)	۲۶۱
کلام پایانی	۲۶۵
پی‌نوشت‌ها	۲۶۵
منابع	۲۶۶
۸. تحلیل گفتمان و کاربرد آن در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای	۲۷۰
مقدمه	۲۷۰
۱.۱.۸. بررسی پیشینه و تعاریف تحلیل گفتمان	۲۷۲
۲.۲.۸. بررسی اهداف و کاربردهای تحلیل گفتمان	۲۷۶
۳.۳.۸. مرور رهیافت‌های مختلف تحلیل گفتمان	۲۷۹

۴.۸	بررسی معایب- مزایا و انتقادهای وارد بر تحلیل گفتمان	۲۸۵
۵.۸	تشریح فرایند و نرم افزارهای مورد استفاده در انجام تحلیل گفتمان	۲۸۶
۶.۸	آزمون روایی و پایایی نتایج تحلیل گفتمان	۲۹۸
۷.۸	بررسی کاربرد تحلیل گفتمان در برنامه ریزی و سیاست گذاری توسعه فضائی (شهری و منطقه‌ای)	۲۹۹
۳۰۳	کلام پایانی	۳۰۳
۳۰۵	منابع	۳۰۵
۳۰۹	واژه‌نامه فارسی- انگلیسی	۳۰۹
۳۳۱	واژه‌نامه انگلیسی- فارسی	۳۳۱
۳۵۳	نمایه	۳۵۳

فهرست جدول‌ها

جدول ۱.۱. انواع روش‌های دستیابی به شناخت.....	۶
جدول ۲.۱. قیاس پژوهش کیفی و کمی بر حسب ویژگی‌های آن دو رهیافت در مراحل مختلف فرایند پژوهش.....	۳۱
جدول ۳.۱. انواع طرح پژوهش بر حسب پرسش و هدف پژوهش.....	۳۲
جدول ۴.۱. کاربرد انواع روش‌های پژوهش در برنامه‌ریزی.....	۴۲
جدول ۱.۲. انواع پرسش‌های پژوهش.....	۵۵
جدول ۲.۲. نمونه‌ای از کدگذاری خط به خط.....	۷۲
جدول ۳.۲. خانواده‌های کدگذاری.....	۷۴
جدول ۴.۲. لایه‌های پژوهش تحلیل هرمنوتیک.....	۷۹
جدول ۵.۲. انواع نمونه‌گیری در فرایند پژوهش کیفی.....	۸۰
جدول ۶.۲. اعمالی از پژوهش کیفی‌ها به کمک رایانه می‌توان انجام داد.....	۸۹
جدول ۷.۲. ابزارهای رایانه‌ای و کاربرد آن‌ها در پژوهش کیفی.....	۹۰
جدول ۸.۲. انواع نرم‌افزارهای مورد استفاده در پژوهش کیفی براساس موضوع و نوع عملکرد.....	۹۱
جدول ۹.۲. نرم‌افزارهای پژوهش کیفی.....	۹۲
جدول ۱.۳. مقوله‌های ارزش‌گذاری با تمرکز بر سیاست‌های برنامه.....	۱۲۷
جدول ۲.۳. عناصر کیفیت تحلیلی برنامه.....	۱۳۱
جدول ۳.۳. عناصر سازگاری برنامه.....	۱۳۲
جدول ۴.۳. تبیین آیتم‌های ارزش‌گذاری مربوط به مقوله "نحوه ارائه" - زیر مقوله‌های "ارائه عمومی" و "تشریح نیت و اهداف" در سنج "کیفیت تحلیل برنامه".....	۱۳۳
جدول ۵.۳. شش نوع تعارض شناسایی شده ناشی از تغییرات کاربری زمین در سه منطقه شهری سوئیس.....	۱۳۸
جدول ۱.۴. نرم‌افزارهای مورد استفاده در انجام فراتحلیل.....	۱۵۹
جدول ۲.۴. رده‌بندی نرم‌افزارهای فراتحلیل براساس قابلیت استفاده.....	۱۵۹
جدول ۳.۴. نتیجه فراتحلیل برای کشف رابطه میان تراکم و متغیرهای سفر.....	۱۶۳
جدول ۴.۴. اندازه اثر (f) به دست آمده به تفکیک سنج‌های کیفی و کمی.....	۱۶۴
جدول ۱.۷. قیاس کاربست‌های فن‌سالارانه و تفسیری پژوهش و تحلیل سیاست.....	۲۴۳
جدول ۱.۸. ویژگی رهیافت‌های غالب تحلیل گفتمان.....	۲۷۶
جدول ۲.۸. ویژگی‌های صوری: ارزش‌های تجربی، رابطه‌ای و بیانی در سطح توصیف تحلیل گفتمان.....	۲۸۱

فهرست نمودارها

نمودار ۱.۱. گستره فضای شناختی و ابزارهای شناختی مختلف	۴
نمودار ۲.۱. گونه‌بندی‌های مختلف انواع پژوهش	۲۲
نمودار ۳.۱. فرایند انجام پژوهش کمی	۲۵
نمودار ۴.۱. فرایند انجام پژوهش کیفی	۲۸
نمودار ۱.۲. الگوی دورانی فرایند پژوهش	۵۷
نمودار ۲.۲. فرآیند تفسیر داده‌ها از طریق انواع کدگذاری	۷۰
نمودار ۳.۲. فرآیند استخراج نظریه/مفهوم نظری از طریق کدگذاری	۷۱
نمودار ۴.۲. مسیر کدگذاری باز	۷۳
نمودار ۱.۳. نمایش مراحل مختلف فرایند تحلیل محتوا	۱۱۵
نمودار ۲.۳. معیارهای کیفیت تحلیل محتوا	۱۲۲
نمودار ۳.۳. برقراری ارتباط میان سنجه‌های ارزش‌گذاری برنامه‌ها و معیارهای عمل ارتباطی	۱۲۹
نمودار ۴.۳. رتبه‌دهی به برنامه بر حسب سیاست‌های برنامه	۱۳۴
نمودار ۵.۳. رتبه‌دهی به برنامه بر حسب کیفیت تحلیل برنامه	۱۳۵
نمودار ۶.۳. رتبه‌دهی به برنامه بر حسب سازگاری برنامه	۱۳۶
نمودار ۱.۵. نقش پژوهشگر مشاهده‌ای در گروه یا محیط مورد بررسی	۱۸۰
نمودار ۲.۵. دسته‌بندی انواع پژوهش‌های مشاهده‌ای بر حسب میزان دستکاری و کنترل مشاهده‌ها	۱۸۱
نمودار ۳.۵. گونه‌بندی انواع شیوه‌های پژوهش مشاهده‌ای	۱۸۲
نمودار ۱.۸. تحلیل محتوای جامعه‌شناسانه یا انتقادی (CDA)-مدل سه بعدی فرکلاف از گفتمان	۲۷۵
نمودار ۲.۸. تفسیر در تحلیل گفتمان و شیوه‌های تفسیر	۲۸۲
نمودار ۳.۸. مدل تبیین از نظر فرکلاف	۲۸۵
نمودار ۴.۸. فرایند انجام تحلیل گفتمان انتقادی	۲۸۶

فهرست تصاویر

- تصویر ۱.۶. ورود داده‌ها به نرم‌افزار NVivo در قالب داده‌های درونی و بیرونی..... ۲۱۳
- تصویر ۲.۶. کدگذاری داده‌ها در نرم‌افزار NVivo..... ۲۱۴
- تصویر ۳.۶. ساخت مدل اولیه پژوهش کیفی در نظریه مبنائی در محیط نرم‌افزار NVivo ۲۱۵
- تصویر ۱.۸. انجام تحلیل گفتمان تصویری به کمک نرم‌افزار MAXQDA multimedia player ۲۹۰
- تصویر ۲.۸. انجام تحلیل گفتمان ترکیبی به کمک نرم‌افزار MAXQDA multimedia player ۲۹۱
- تصویر ۳.۸. نمونه‌ای از گفتمان تصویرسازی شده کنوانسیون ملی ایالات متحده آمریکا..... ۲۹۲

